

دکتر علی خان - میخواستم عرض کنم که امروز قرار بود در خصوص مستخدمین نظمیته مذاکره شود و حالا بدبختانه آقای وزیر پست و تلگراف وقتی تشریف آورده اند که وقت تنگ وعده برای مذاکره کافی نیست در جلسه دیگر باید تشریف بیاورند که در اول جلسه این کار بگذرد.

نایب رئیس - چون در اول مجلس وقتی صورت مجلس را میخوانند از دوفتر از نمایندگان بعضی مطالب اظهار شد باین جهت آقای منتصر السلطان شرحی در این باب نوشته اند قرائت میشود و بعد اگر توضیحی لازم باشد داده میشود.

[آقا میرزا ابراهیم خان لایحه مزبوره را قرائت نمود مشعر بر اینکه آقایان منتصر السلطان و سلیمان میرزا و حاج وکیل الرعایا بر حسب دعوت دوستانه وزارت داخله به ملاحظه بصیرتی که در امر فله و عمل نان داشته اند بدانجا رفته اند نه بر حسب رسمیت که در مجلس مذاکره بخواهد.]

وزیر پست و تلگراف - در این فقره بنده مسبقاً عرض میکنم مسئله نان چون خیلی اهمیت داشت بنده مخصوصاً داوطلب شدم يك انجمن و هیئتی تشکیل شود و ترتیبی بنان شهر بدهند و اشخاصی که از این کار اطلاعی داشتند آقایان سلیمان میرزا و حاجی وکیل الرعایا و منتصر السلطان چون یکسال هم دخالت داشته و بصیرت در اینکار دارند بنده شخصاً بوزارت داخله اظهار کردم که بخصوص آقایان را بخواهند و خود بنده هم که وزیر پست و تلگراف بودم و بصیرتی در این کار نداشتم حاضر شدم و بنده گمان نمیکنم که اینطور کمک بدولت هیچ محل ایراد باشد همیشه خوب است و نباید محل اعتراض واقع شود.

سلیمان میرزا - چنانچه آقای وزیر پست و تلگراف اظهار داشت يك دعوتی از بنده و آقای منتصر السلطان و حاجی وکیل الرعایا باشد و اینکه بعضی از آقایان میفرمایند که رسمیت نداشته است میخواهند بفرمایند از طرف مجلس رفته اند معلوم است مذاکرات مجالس خصوصی هم تا در مجلس علنی نیاید رسمیت ندارد و لازم نیست که اگر بکنفر و کیل شد آقایان او را تجدید کنند که دوستانه هم اگر مثلا در مسئله نان لازم باشد يك مطلبی را بگویند و کمک فکری بیک وزیر نکنند و کیل که مقصود نیست که وکیل شده فرض کنید او هم مثل سایرین نباید او را محدود کرد اگر يك وزیر غیررسمانه کسی را دعوت میکند که شما از نالان امر اطلاع دارید بیاید مرا کمک کنید گمان نمیکنم این مداخله در اجرائیات باشد زیرا که آن وزیر مجبور نیست که آن اظهارات را قبول کند ولی اگر قبول کرد وزیر بمسئولیت خودش اینکار را میکند و اگر قبول نکرد نمی کند بنده عقیده ام این است که در هر موقع رسمی و غیررسمی برای این مملکت میتواند کمک کند هر روز هر کس مرا دعوت میکند در هر جا که باشد حاضر میروم.

نایب رئیس - در این باب تصور میکنم این مطلب را زیاده برین نباید مطرح مذاکره قرار

بدهیم آقای وزیر پست ممکن است مذاکرات مستخدمین نظمیته را جزء دستور جلسه آتی قرار بدهیم

وزیر پست و تلگراف - بنا بود امروز هیئت وزراء حاضر شوند ولی چون يك کار مهمی داشتند نتوانستند بیایند در جلسه آتی خواهند تشریف آورد.

نایب رئیس - دستور جلسه آتی - مستخدمین نظمیته - انتخاب عوض آقای بهبهانی - تهمه استیضاح عدلیه.

معاون وزارت عدلیه - در دستور جلسه آتی قانون ثبت اسناد را جزء بفرمائید.

نایب رئیس - قانون ثبت اسناد هم جزء دستور میشود - قانون اساسی ما حکم می کند که در وقتی که استیضاح می کنند از يك وزیر البته هیچ يك از نمایندگان نمیتوانند آن استیضاح را سلب کنند ولی اگر بنا بشود ورقه آبی بدهند به معاونش میدهند مثل این است که بخودش داده باشند.

ارباب کیخسرو - بنده همانطور که در اول مجلس عرض کردم باید اینجا کارهای اساسی باشد نمایندگان که تازه آمده اند قسم بدانند و حالا مدت است که بعضی از آقایان نمایندگان در مجلس تشریف آورده اند و قسم یاد نکرده اند و حال آنکه قانون اساسی میگوید «در بدو ورود هر نماینده بمجلس باید قسم یاد نماید» و فرمایشات حضرتعالی را بنده فراموش نکردم ولی ممکن نیست در مجلس این قرار داده شود.

کاشف - این امتیاز چرم سازی و صابون سازی مدتی است که بمجلس آمده است استماع میکنم که جزء دستور شود برای اینکه بتأخیر گذشتن این امتیاز مدتی است اسباب ضرر کمپانی شده است.

نایب رئیس - این هفته يك روز که بر سه روز اضافه شد بجهت این بود که باین قبیل کارها رسیدگی شود در يك شب آتی جزء دستور خواهد شد.

ادیب التجار - بنده تقاضا کردم که در دستور اولین یکشنبه مجلس قانون منع احتکار جزء دستور شود

نایب رئیس - آن هم در جزء مطالبی است که در روزهای یکشنبه باید جزء دستور گذاشت.

میرزا مهر قلیخان - قانون ثبت اسناد که گفته شد جزء دستور گذاشته شود بنده عقیده ام این است که چون چند جلسه سؤالی لازم دارد بهتر این است که بعد از ایام لیالی اعیاء در دستور گذاشته شود و گمان نمیکنم که اگر رایورت که بسبب بودجه را در باب کمپانی خالصجات در دستور گذاشته شود خیلی خیلی اولویت دارد برای اینکه اول میزان است و باید کمپانی تکلیف خود را بداند و مجلس هم تکلیف خودش را بداند و وزیر مالیه هم تکلیف خودش را بداند اگر این مطلب همینطور بتأخیر بیفتد میافتد بیکماه دوماه دیگر و کمپانی دچار بعضی اشکالات میشود و من تقاضا میکنم که اگر مجلس بامن همراه باشد جزء دستور جلسه آتی بشود.

ناصر الاسلام - شاهزاده سلیمان میرزا فرمودند که من میتوانم همیشه عقیده خودم را با آزادی اظهار کنم تصور میکنم راجع بامر نان اظهاری که بنده

کردم سوختن آبی بخشیده است اول بنده مسبقاً نبودم که این دو نفری که ببلدیه رفتند شاهزاده سلیمان - میرزا بوده است یا غیر آن فقط خواستم معلوم شود که سبب حضورشان چه بوده است و کی بوده است اما اینکه شاهزاده سلیمان میرزا گفتند که من حاضرم در هر جای هر کاری از دستم بر آید برای مملکت اقدام کنم کسی نمیتواند تکذیب و تردیدی کند اما چیزی که ما را امروز دچار بدبختی کرده است این است که اغلب نمایندگان لا ینقطع در ادارات وزراء میروند دستور العمل میدهند و عنوان استخدا مراد دارند بلکه تا یک اندازه سمت خدمت خاص دارند چیزی که هست قانون اساسی خوب بختانه یا بد بختانه مینویسد غیر موظف نمیتوانند در ادارات خدمت نمایند این کلمه را نمیدانید که در خارج چقدر اثرات سوء دارد و کلاسیکه موظفند یا آنکه از وظیفه خودشان خارج بشوند و بگذارند و زراع بعقیده خودشان کار بکنند بهتر است از اینکه در اجرائیات مداخله بکنند و وزراء را بعقیده خودشان وابگذارند.

نایب رئیس - این را صحیح میفرمائید ولی اینجا جای این مذاکرات نیست. (مجلس غروب ختم شد.)

جلسه ۱۴۶

صورت مشروح روز پنجشنبه

۱۷ شهر رمضان ۱۳۲۸

سه ساعت قبل از غروب هیئت رئیسه و عده از نمایندگان حاضر شده در دو ساعت غروب مانده عده کافی و مجلس بریاست آقای حاج سید نصرالله نایب رئیس اول تشکیل شد.

صورت مجلس روز سه شنبه را آقای معاضد الملک قرائت نمود.

نایب رئیس - ملاحظاتی اگر در صورت مجلس هست بفرمائید.

افتخار الواعظین - این که قرائت می شود صورت مشروح است یا خلاصه البته صورت مختصر مجلس با این تفصیل بنده می بینم که جواب وسؤال نمایندگان را عیناً می نویسد.

معاضد الملک - این صورت مختصر مجلس است و در باب سئوالاتی که میشود چون غالباً مطالب آن در هم و بر هم است و نمی شود بطور اختصار نوشت این است که از طرف هیئت رئیسه بدائره صورت مجلس اخطار شده است که سئوال را با جواب عیناً می نویسد.

ارباب کیخسرو - در مسئله که بنده در آن جلسه اظهار کردم و قانون اساسی را شاهد آوردم که نمایندگان که بعد وارد شده اند باید قسم یاد نمایند آقای نایب رئیس جواب دادند که در یکی از جلسات معین خواهد شد چون جلسه آن را معین نکرده اند ناچارم عرض خودم را تکرار نمایم که قانون اساسی بامیگوید هر نماینده که وارد مجلس می شود باید در بدو ورود قسم یاد نماید و حالا هم مدتی است که اینکار بتعمیق افتاده است می خواهیم بدانیم آیا در این باب قراری داده و جلسه آن را معین کرده اند که در چند جلسه این مطلب میگردد یا خیر؟

نایب رئیس - چون در دستور امروز معین نشده است امروز نمی شود این عمل را گذرانید ولی لازم است در جلسه بعد جزء دستور شود

حسینعلیخان - بریر روز بنده در تأیید فرمایش ارباب عرض کردم خوب است این مسئله را برای امروز معین کنید و آقای نایب رئیس جوابی دادند که بنده گمان کردم در دستور امروز نوشته خواهد شد حال معلوم می شود در دستور همچو قیدی نشده است و حالا بنده عرض می کنم خوب است زودتر در جزء دستور یک جلسه این مطلب را معین کنند که زودتر بگذرد

نایب رئیس - عرض کردم در دستور که همچو قیدی نشده اگر می شد که لابد میگذاشت

فیر السلطان - سئوالاتی کرده بودم از وزیر جنگ در خصوص مازندران هنوز برای جواب حاضر نشده اند خوب است اخطار شود که حاضر شوند

نایب رئیس - بنا بود که امروز هیئت وزراء بیایند ولی چون آقای نایب السلطنه کسالت مزاج داشتند تعیبات ایشان رفته اند .

(آقا میرزا ابراهیم خان تلگراف واصله از اصفهان از طرف توفیق الاسلام را قرائت نمود مشر بر این که برای مسافرت تعیبات سه ماهه قیبت نموده بعد از آن حاضر می شوم)

میرزا مرتضی قلیخان - این عریضه است از سوارهای سردار ملی که کمیسیون عریض تقاضا کرده است در مجلس قرائت شود [عریضه مزبور را که در شکایت از نرسیدن حقوق بآنها بمجلس عرض کرده بودند قرائت نمود]

نایب رئیس - در اینخصوص مذاکره نمیکنم البته باید بهیئت وزراء رجوع نموده اهتمام کرد که زودتر اقدامی بنمایند و خاطر حضرات را آسوده نمایند.

[آقا میرزا ابراهیم خان راپورت کمیسیونها را از قرار ذیل نمود]

(۱) کمیسیون قوانین مالیه درین هفته سه جلسه تشکیل شد آقای عزالمک در یک جلسه آقایان میرزا اسدالله خان و دهخدا در هر سه جلسه غایب و آقا میرزا داود خان مریض بودند . [۲] راپورت کمیسیون فوائد عامه در هفته گذشته دو جلسه تشکیل شد روز چهارشنبه و پنجشنبه چهارشنبه بواسطه نیامدن بعضی از اعضاء کمیسیون رسمی نشده که در مذاکرات داخل شوند .

طباطبائی دکترا اسمعیل خان بی اجازه حاج میرزا آقا با اجازه غائب میرزا داود خان مریض بودند .

(۳) کمیسیون عریض و مرخصی درین هفته چهار جلسه منعقد و مشغول وظایف مقرر بود و لازم میدانند برای تأخیر افتادن جوابها از وزارت خانهها بتصویب نمایندگان از طرف مجلس بوزارت خانهها اخطار شود که جواب عریضی را که محتاج

بتحقیقات خارج از مرکز نیست بیشتر از ده روز و بقیه را بیش از چهل روز بتأخیر نیاندازند کتر اسمعیل خان هم دو ماهه برای اصلاح مزاج مرخصی خواسته بود و کمیسیون بعد از تحقیقات تصویب کرده بود دو ماهه بایشان اجازه مرخصی داده شود

نایب رئیس - چون عده برای اخذ رای کافی نیست در اینخصوص فعلا رای نمیگیریم . حال چون خبر مهمی رسیده است آقایان تصویب میفرمایند که جلسه را خصوصی کنیم .

(اکثر تصویب کردند درینموقع جلسه خصوصی و بفاصله یک ربع ثانیا علنی گردید)

حاجی سید نصرالله - خبر اسف انگیز رسید که البته آقایان نمایندگان محترم تصویب میفرمایند که در حال قیام اصفا فرمایند (تمام قیام نمودند) خبر رسید که مقام محترم نیابت سلطنت عظمی خالی ماند از یک وجود محترمی که تکیه گاه عظیم ملت بود البته عظمت هر وجودی وقتی معلوم میشود که انسان در حالات تاریخی او تامل نماید آنوقت معلوم می شود چه مصیبت بزرگی از فوت او بر مملکت و ملت وارد میشود این وجود محترم آنقدری که ما یاد داریم در عصر های سلطنتی که اینمرد بزرگ گذرانید و رجال بزرگ اینمملکت بکایک از پیش چشم او گذشته همیشه در کف مهمات اینمملکت یک تنه قیام میکرد و چه مصائب و مهمات بزرگی که اینمرد بزرگ از اهل این مملکت کشف مینمود در حقیقت یک نعمت بزرگی بود که دست طبیعت از برای ما ذخیره کرده بود و امروز با کمال اسف از دست ما رفت اگر بخواهیم شرح مکارم اخلاق و محامد او را بدهیم یک کتاب بزرگی خواهد شد همینقدر متوجه میکنیم خاطر محترم آقایان نمایندگان را باینکه در اواخر دوره مشروطیت چیزی که ما را در این حوادث نگاهداری مینمود و پشتیبان و پناه گاه ما بود همین راد مرد بزرگ بود کفایت است در مقام عظمت و شهامت این یگانه مرد بزرگ که یک نفر از اهالی مملکت منکر مقام او نبود محبوب کل و مسلم کافه اهل مملکت بود لایق است که این چند روز را بواسطه احترام فوت این مرد بزرگ مجلس شورای ملی تعطیل نماید خاصه اینکه ابالی احواء در پیش و مقنضی است حالا خواهش میکنم از نمایندگان محترم که در اطاق دیگر تشریف می آورند تا از برای قیام بمراسم تمیزت مذاکره فرمایند (نایب رئیس و نمایندگان با حال سکوت از مجلس خارج شده)

[تقریباً نیم ساعت قبل از غروب جلسه علنی ختم شد]

جلسه ۱۴۷

صورت مشروح روز جمعه ۱۸

شهر رمضان ۱۳۲۸

مجلس دو ساعت قبل از غروب آفتاب خصوصی و یکساعت ونیم بغروب مانده فوق العاده در تحت ریاست آقای ذکاء الملک علناً تشکیل شد .

رئیس - هر چند مصیبتی برای ما روی داده تمام افراد ملت را عزادار و غمگین نموده ولی

از آنجائی که ملت و دولت ایران رئیس لازم دارد و شخص رئیس را امروز ما باید معین کنیم و مقام نیابت سلطنت را نمیتوانیم خالی بگذاریم بنابراین در جلسه خصوصی امروز نمایندگان محترم چنین مصلحت دانستند که در اول موقع رئیس دولت و ملت معین شود بنابراین در همین جلسه نایب السلطنه انتخاب میشود و چون انتخاب نایب السلطنه امر مهمی است بنظر رسید نمایندگان که اخیراً بعضویت مجلس شورای ملی داخل شده اند و باید بموجب قانون اساسی از بدو ورود قسم یاد نمایند موقع را مقتضی دانسته بدوا ذکر قسم نموده بعد شروع بانتخاب نایب السلطنه بشود استدعا میکنم از آقای حاج امام جمعه که پیشوا شوند و آقایان را قسم بدهند .

حاج امام جمعه - اگر چه بنده اعتقاد این بود که این مجلس ختم نشود و مثل سابق یک مجلس برای ذکر قسم تشکیل شود و آقایان علماء و محترمین حاضر شده بنحو مقرر در شرح قسم یاد نمایند و در محل نطق مطابق صورت قسم نامه بکلام الله مجید و اسماء جلاله ذکر قسم نموده و با آقای میرزا مرتضی قلیخان نظارت در قسم آقایان معاضد السلطنه حاج محمد کریمخان افتخارالواصفین می نمودند .

سلیمان میرزا - اینکه دو نفر نظارت در قسم می نمایند در قانون اساسی که همچو چیزی نوشته نشده است .

حاج امام جمعه - اینطور نیست قسم باید در حضور مجتهد و بامر مجتهد حاضر باشد .

حاج شیخ الرئیس - آن قسمی را که می فرمائید باید در حضور مجتهد حاضر و بامر او باشد قسم تدافعی است و این قسم عرفی است و حضور مجتهد لازم نیست .

رئیس - صحیح است بر فرض هم که قسم شرعی باشد علماء حضور دارند منتهی در جای خود نشسته اند و نظارت مینمایند دیگر لازم نیست مخصوصاً تمام بیایند در محل نطق

آقای حاج امام جمعه از محل نطق به کرسی خودشان رفتند و هر یک از آقایان دکتر علیخان - سلیمان میرزا - صدرالعلماء - آقا شیخ ابراهیم زنجانی - حاجی آقای شیرازی - آقا شیخعلی فارس - حاج سید ابراهیم مدرس - دهخدا - بهجت - حاج عز الممالک - آقا میرزا ابراهیم قمی - آقا سید عبدالحسن - آقا محمد پروجردی - ضیاء الممالک

حاج شیخ الرئیس - آقایان نمایندگان محترم چون تأخیر بیان از وقت حاجت و قبیح و ناصحیح است لازم می دانم بیش از این که قسم یاد کنم توضیحی بدهم از اخطاری که بطور اجمال در خصوص بنقسم از قسم کردم که بر حضور مجتهد منوط و مربوط نیست چون بسامعه بعضی قول ثقیل و دعوی بی دلیل آمد عرض میکنم قسمی که باید در محضر مجتهد و حاکم شرعی باشد آن قسمی است که در قضا و شهادت عنوان دارد بمندلول .

انما اقصی بینکم بالبیانات والایمان مناطق حکومت است و رافع خصومت و در آن موقع حضور مجتهد تنها کفایت در تربت اثر نمی کند بلکه آن مجتهدی که مرجع مدافعه و قاطع منازعه است باید القاء و